

DOC. DR HABIL. TADEUSZ PUCHALSKI – LEŚNIK, MYŚLIWY, WIOŁONCZELISTA

Władysław Chałupka

Instytut Dendrologii PAN w Kórniku

Jerzy Modrzyński

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

WSTĘP

Zdecydowana większość leśników – naukowców i praktyków, to ludzie prawdziwie ogarnięci leśną pasją. U niektórych pasję tę wyzwala dopiero podjęcie pracy zawodowej oraz obcowanie z wartościami przyrodniczymi, historycznymi i kulturowymi lasu. Najczęściej jednak umiłowanie zawodu leśnika rodzi się z dziecięcych i młodzieńczych przeżyć związanych z lasem, tradycji rodzinnych czy wewnętrznej potrzeby wzbogacenia swego życia duchowego. Wiele osób, rozpoczynając swą zawodową karierę leśną, przychodzi do tego zawodu z wielką wrażliwością i różnorodnymi zainteresowaniami, często – wydawać by się mogło – dość odległymi od spraw leśnych.

Tadeusz Puchalski wywodził się z rodziny niemającej tradycji leśnych, a o narodzinach swego zamiłowania do leśnictwa i myślistwa tak pisał po latach: „W czwartym roku życia znalazłem się w Milówce, uroczym miasteczku Beskidu Żywieckiego, gdzie mój ojciec był kilkanaście lat notariuszem. Krajobraz miasteczka, z jego pięknymi górami, lasami i rzeką, wpłynął na wybór mego przyszłego zawodu leśnika. Pierwszym impulsem dla mojej pasji strzelecko-myśliw-

Adres do korespondencji – Corresponding author: Władysław Chałupka, Instytut Dendrologii PAN, ul. Parkowa 5, 62-035 Kórnik, Poland, e-mail: wrchal@man.poznan.pl

Jerzy Modrzyński, Katedra Siedliskoznawstwa i Ekologii Lasu, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, ul. Wojska Polskiego 71E, 60-625 Poznań, Poland, e-mail: jermody@up.poznan.pl

skiej były nadrzeczne, gęste olszyny. Przecinające je dróżki pozwoliły mi nauczyć się podchodzenia wiosną kwiczołów. Polowałem dużo przez 40 lat, ale jeszcze dziś, u schyłku życia, powraca do mnie we śnie i na jawie żywe wspomnienie pierwszych wrażeń »myśliwskich« wyniesionych z owych lasków olszowych i wierzbowych, rosnących wzdłuż brzegów rzeki Soły”. (Puchalski 1978).

DZIECIŃSTWO I MŁODOŚĆ

Tadeusz Józef Wojciech Puchalski urodził się 22 kwietnia 1901 roku w Krakowie, gdzie został ochrzczony dnia 22 czerwca tegoż roku w parafii rzymskokatolickiej pw. św. Szczepana (ryc. 1); był synem Karola, z zawodu notariusza, oraz Marii z Grabowskich (DZIĘCZKOWSKI 1986). W 1905 roku zamieszkał wraz z rodzicami i młodszą o 6 lat siostrą Ireną¹ w Miłówce niedaleko Żywca, gdzie ukończył 4-letnią szkołę elementarną. Ośmioletnią edukację gimnazjalną rozpoczął w 1912 roku w Białej, a przez ostatnie dwa lata (1918–1920) kontynuował ją w IV Gimnazjum Realnym im. Henryka Sienkiewicza w Krakowie (ryc. 2), gdzie 21 maja 1920 roku zdał egzamin maturalny.

Czas nauki w Krakowie przypadł na okres przełomu dziejowego związanego z odradzaniem się Rzeczypospolitej po niewoli zaborczej. Wśród młodzieży dominował nastrój ogromnego ożywienia narodowego i aktywności patriotycznej. Atmosferę panującą w IV Gimnazjum krakowskim, do którego wówczas w klasie VII uczęszczał Tadeusz Puchalski, oddaje sprawozdanie z działalności szkoły za rok szkolny 1918/1919: „To też wieść o Manifeście Rady Regencyjnej (ogłoszonym w Warszawie 7 października 1918 r. – przyp. W.Ch.) wywołała podobnie jak w całym społeczeństwie polskim, tak i w naszym małym społeczeństwie szkolnym niezmierny entuzjazm radości. O nauce szkolnej wtedy trudno było myśleć tak nauczycielom jak i uczniom. Dnia 10. paźdz. wzięła młodzież z gronem nauczycielskim udział w nabożeństwie dziękczynnym w kościele Najśw. Maryi Panny, a dzień 12. października był wolny od nauki. Młodzież zaraz na własną rękę zaczęła zacierać w budynku szkolnym ślady panowania austriackiego, usuwając lub niszcząc godła państwowe czy portrety cesarskie, a umieszczając godła polskie.

[...] W pamiętnych manifestacjach radości brali czynny udział uczniowie naszego gimnazjum. Nie poprzestali oni jednak na zewnętrznych tylko objawach radości, kiedy bowiem tymczasowy Rząd Polski w Krakowie zwrócił się do starszej młodzieży polskiej o pomoc w utrzymaniu ładu, zgłosili się z uczniami innych szkół średnich prawie wszyscy uczniowie naszego gimnazjum kl. VI–VIII a nawet wielu z klas niższych, do służby w Straży obywatelskiej i w Gwardji narodowej”. (Sprawozdanie... 1919).

1 Irena Puchalska z wykształcenia była polonistką; po II wojnie światowej mieszkała w Bninie koło Kórniku, gdzie pracowała jako nauczycielka w miejscowej szkole podstawowej.

Tadeusz Puchalski rozpoczął naukę w ostatniej, VIII klasie gimnazjum jesienią 1919 roku. Trwała już wówczas wojna polsko-sowiecka, a armia polska, po początkowych sukcesach, znajdowała się w odwrocie. Wobec nasilającego się zagrożenia ze strony sowieckiej młodzież gimnazjalna gremialnie zgłaszała się do służby wojskowej. Również Tadeusz Puchalski bezpośrednio po maturze zgłosił się ochotniczo do wojska. Wcielony początkowo do ochotniczego batalionu wartowniczego, został następnie 11 sierpnia 1920 roku skierowany do 1 Pułku Strzelców Podhalańskich w Bielsku, gdzie pełnił czynną służbę do 1 listopada tegoż roku (ryc. 3).

STUDIA I PRACA W DOBRACH ŻYWIECKICH: LATA 1920–1939

Po zakończeniu ochotniczej służby wojskowej, już w trakcie trwającego roku akademickiego, Tadeusz Puchalski zapisał się 18 grudnia 1920 roku (ryc. 4) na studia leśne na Wydziale Rolniczo-Leśnym Uniwersytetu Poznańskiego, które rozpoczął z początkiem drugiego trymestru, tj. 8 stycznia 1921 roku (ryc. 5). Studia odbył w obowiązującym wówczas trybie 3-letnim i ukończył je 8 stycznia 1924 roku uzyskaniem dyplomu nauk leśnych, zdając wszystkie przewidziane programem egzaminy w liczbie 30 (ryc. 6). Po ukończeniu studiów podjął pracę w nadleśnictwie państwowym w Białowieży, co było chyba bardzo krótkim epizodem, bowiem informacja ta podana w życiorysie własnym z 1947 roku nie znajduje potwierdzenia w innych dokumentach. Z dniem 15 kwietnia 1924 roku Tadeusz Puchalski zmienił miejsce zatrudnienia i podjął pracę w Porąbce na stanowisku adiunkta w Zarządzie Lasów Dóbr Żywieckich, należących do rodziny Habsburgów (Archiwum RDLP w Poznaniu).

Już w trakcie jego pracy na tej posadzie, w 1924 roku wprowadzono na Wydziale Rolniczo-Leśnym Uniwersytetu Poznańskiego jednolite 4-letnie studia inżynierskie. Absolwenci wcześniej ukończonych studiów 3-letnich mogli uzyskać stopień inżyniera leśnictwa pod warunkiem ukończenia IV roku dodatkowych studiów specjalistycznych, zdając egzaminy z inżynierii leśnej, urządzania lasu, użytkowania lasu i technologii drewna oraz przedkładając pracę dyplomową. Z takiej możliwości skorzystało 85 absolwentów tych studiów spośród 262, którzy je ukończyli (Meixner 1995). Był wśród nich Tadeusz Puchalski, który jesienią 1923 roku podjął roczne studia inżynierskie, rozpoczynając jednocześnie gromadzenie materiałów terenowych do pracy inżynierskiej, która dotyczyła warunków siedliskowych (głównie glebowych) i hodowlanych tych lasów, w których pracował. Po zdaniu wymaganych egzaminów i przedstawieniu pracy dyplomowej, decyzją Rady Wydziału z 10 grudnia 1925 roku uzyskał dyplom inżyniera leśnictwa (ryc. 7).

Z dniem 1 stycznia 1926 roku został przeniesiony na stanowisko adiunkta w Zarządzie Lasów Dóbr Żywieckich w Ujsołach. Rok później został asystentem w Zarządzie Lasów Dóbr Żywieckich w Węgierskiej Górze, a po przeszło dwóch latach pracy na tym stanowisku – 16 kwietnia 1929 roku został zarządcą lasów Dóbr Żywieckich najpierw w Korbielowie, a następnie od 1 listopada 1931

roku do 31 sierpnia 1934 roku w Jeleśni. 1 września 1934 roku otrzymał kolejny awans, przechodząc do pracy na stanowisku samodzielnego referenta w Zarządzie Dóbr Żywieckich w Żywcu, gdzie pozostał aż do wybuchu II wojny światowej (Archiwum RDLP w Poznaniu). Na zajmowanych stanowiskach nie tylko wywiązywał się znakomicie ze swoich obowiązków, ale ciągle uzupełniał swoją wiedzę i kwalifikacje zawodowe. We wrześniu 1926 roku zdał trudny, prestiżowy egzamin państwowy dla gospodarzy leśnych przed Komisją Egzaminacyjną Urzędu Wojewódzkiego we Lwowie (ryc. 8).

INKLINACJE NAUKOWE

Doskonalenie kwalifikacji zawodowych szło u Tadeusza Puchalskiego w parze z rozwojem jego zainteresowań ściśle naukowych, co przejawiało się w różnych ciekawych próbach podejmowanych badań. Jednym z jego pomysłów naukowych była introdukcja limby z Tatr w górny regiel Pilska, dokonana w latach 30. XX wieku (w 1970 roku ta niewielka powierzchnia na Koziej Grani jeszcze istniała; ryc. 9).

Wśród zainteresowań naukowych najbardziej pociągały go niektóre niewyjaśnione problemy związane z hodowlą świerka pospolitego w warunkach górskich. Przez kilka lat prowadził badania na założonych przez siebie powierzchniach doświadczalnych na Pilsku, a wyniki tych doświadczeń stały się podstawą dysertacji doktorskiej pt. *Badania nad rozwojem świerków z uzupełnień w pierwszym okresie wydzielania*, napisanej pod kierownictwem prof. Ryszarda Biehlera. We wstępie do rozprawy stwierdził: „Temat do niniejszej rozprawy zaczerpnąłem z mojej 10-letniej praktyki we wzorowo zagospodarowanych lasach Dóbr żywieckich. Życzliwość, z którą temat ten spotkał się ze strony Kierownika Katedry Hodowli Lasu Uniw. Pozn. JWPana Prof. Dr. R. Biehlera i Jego stałe, żywe zainteresowanie postęпом moich studjów, były dla mnie najlepszym bodźcem i zachętą w pracy, prowadzonej w warunkach trudnych, bo połączonej z wykonywaniem codziennych obowiązków zawodowych” (Puchalski 1935).

W 1935 roku inż. Tadeusz Puchalski zdał egzamin doktorski z wynikiem *summa cum laude* i obronił rozprawę, nagrodzoną Brązowym Medalem Uniwersytetu Poznańskiego (Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu); był w owym czasie jednym z dwóch leśników-terenowców ze stopniem doktora w Polsce (Mieczysława Rozmarynowicz-Puchalska, informacja ustna). W listopadzie 1936 roku otrzymał dyplom doktorski (ryc. 10), a rozprawę doktorską opublikował w 1937 roku w Rocznikach Nauk Rolniczych i Leśnych (Puchalski 1937).

CZAS II WOJNY ŚWIATOWEJ: 1939–1945

Po napaści Niemiec na Polskę 1 września 1939 roku i wcieleniu Żywiecczyny do Rzeszy, Tadeusz Puchalski kontynuował pracę w zarządzie Dóbr Żywieckich do 30 października 1939 roku, jako pracownik tzw. „Direktion der Herrschaft

Saybusch”. Z dniem 1 listopada 1939 roku został przez Niemców przeniesiony do Rycerki, gdzie zarządzał tamtejszymi lasami do 31 października 1940 roku. Na początku listopada tegoż roku, w ramach masowych wysiedleń mieszkańców Żywiecczyny (tzw. „Aktion Saybusch” – wysiedlenie ok. 20 000 osób w celu przygotowania przestrzeni dla osadników niemieckich), został wysiedlony do Generalnej Guberni. Znalazł się w Krakowie, gdzie 7 listopada tegoż roku znalazł zatrudnienie w Hauptabteilung Forsten (Głównym Oddziale Lasów Generalnej Guberni). Pracował tam do końca kwietnia 1942 roku, kiedy to wskutek własnych starań otrzymał stanowisko nadleśniczego i zarządcy tartaku Jana Potockiego (syna Anny z Działyńskich i Stanisława Potockich, wnuka Tytusa Działyńskiego z Kórnika) w Rymanowie-Zdroju (Kułak i in. 2011). Lasami rymanowskimi zarządzał od 10 maja 1942 roku do 30 kwietnia 1945 roku (Archiwum RDLP w Poznaniu). Jak pisze Dzieńczkowski (1986), „zasłużył się wraz z kilkoma innymi leśnikami w dbałości o stan zachowania lasów, obniżając przed administracją niemiecką zasobność drzewostanów, wysokość etatów rębnych lub dostarczając negatywny surowiec drzewny”.

NADLEŚNICZY W KÓRNIKU: 1945–1950

Po upaństwowieniu lasów rymanowskich Tadeusz Puchalski próbował zmienić miejsce pracy i w styczniu 1945 roku podjął nieudane starania o zatrudnienie w Instytucie Badawczym Leśnictwa, wówczas z siedzibą w Krakowie. Ponieważ istniały wtedy jakieś bliżej niesprecyzowane plany prac badawczych IBL w lasach kórnickich (Archiwum RDLP w Poznaniu), złożył podanie o przyjęcie do pracy w nadleśnictwie Kórnik wraz z rekomendacją prof. Franciszka Krzysika, ówczesnego dyrektora IBL. W tym czasie istniała jeszcze Fundacja Zakłady Kórnickie i kontynuował swą pracę Zakład Badania Drzew i Lasu pod kierownictwem dr. Stefana Białoboka, ale lasy należące do Fundacji były już znacjonalizowane na mocy dekretu PKWN z dnia 12 grudnia 1944 roku (Chałupka 2008). Odpowiedź na podanie Tadeusza Puchalskiego była pozytywna i z dniem 1 lipca 1945 roku Zygmunt Pohl, dyrektor Dyrekcji Lasów Państwowych Okręgu Poznańskiego w Poznaniu, powierzył mu stanowisko nadleśniczego nadleśnictwa Kórnik (ryc. 11). Jako nadleśniczy kórnicki sprawował także nadzór nad prywatnym tartakiem Tartak Parowy Błaskowski Bnin; z funkcji tej został zwolniony po przejęciu tartaku przez państwo w maju 1950 roku (Archiwum RDLP w Poznaniu).

Pracując w Kórniku, utrzymywał nadal ożywione kontakty z terenem swej przedwojennej pracy – lasami żywieckimi, prowadząc badania naukowe w masynie Pilska i zbierając materiały do zamierzonej pracy habilitacyjnej. Naukowe inklinacje nadleśniczego Puchalskiego zostały zauważone przez jego przełożonych. W poufnej wówczas ocenie jego osoby, dokonanej 18 lutego 1947 roku przez inspektora obwodowego z Dyrekcji Lasów Państwowych Okręgu Poznańskiego, uzyskał on 96 punktów na 100 możliwych, z uwagami: „b. zdolny; wybitny hodowca”. Oceniając uzdolnienia kierownicze na 28 punktów na 30 moż-

liwych, inspektor napisał: „nadaje się na profesora uniwersytetu” (Archiwum RDLP w Poznaniu).

W maju 1949 roku Tadeusz Puchalski wziął udział w Pierwszym Powojennym Zjeździe Absolwentów Leśnictwa Uniwersytetu Poznańskiego, na którym został wybrany w skład Komisji Organizacyjnej Sekcji Absolwentów Leśnictwa przy Kole Leśników UP. Poza nim do Komisji tej wybrano prof. dr. T. Włoczewskiego z SGGW, inż. F. Piaska, dr. A. Linkego, inż. A. Krełowskiego, inż. W. Wójtowicza, inż. S. Gorzkowskiego, inż. E. Soleckiego, inż. K. Mańkę, doc. dr. T. Molendę, dr. B. Kiełczewskiego, inż. W. Udzielę i dr. J. Goetza (Anonim 1949).

Jeśli chodzi o działalność polityczną w tym okresie, to w Karcie personalnej z 1947 roku napisał o sobie: „bezpartyjny demokrat” (Archiwum RDLP w Poznaniu). Prawdopodobnie nieco później w tym samym roku wstąpił do Polskiej Partii Socjalistycznej, co wynika z kwestionariusza osobowego dla Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie sporządzonego w związku z przewodem habilitacyjnym (Archiwum SGGW w Warszawie). W kolejnej ankiecie personalnej z 1949 roku wpisał przynależność do PZPR (stał się automatycznie członkiem tej partii w 1948 roku, kiedy to PPS wraz z komunistyczną Polską Partią Robotniczą utworzyła po kongresie zjednoczeniowym Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą). Ta przymusowa przynależność nie musiała trwać długo, bo w opinii rektora WSR w Poznaniu z 1954 roku czytamy: „W życiu społeczno-politycznym nie bierze większego udziału. Należał do P.P.S., obecnie bezpartyjny” (Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu).

Tymczasem 1 września 1949 roku wyodrębniono Wydział Leśny z dotychczasowego Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego i okazało się, że nowy wydział ma tylko cztery obsadzone katedry, podczas gdy pozostałe miały jedynie kuratorów. Do tych ostatnich należała także Katedra Ogólnej Hodowli Lasu, którą nadzorował prof. Kazimierz Suchecki, ówczesny dziekan (Broda 2009). Nalegał on usilnie na kórnickiego nadleśniczego ze stopniem doktora, by przeszedł na Wydział Leśny. Ostatecznie Puchalski zgodził się na to i w kwietniu 1950 roku złożył podanie do Rady Wydziału Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego o przyjęcie do pracy na stanowisko adiunkta w Katedrze Ekonomii Leśnej (ryc. 12) (być może tylko tam był wówczas dostępny etat), gdzie pracował do 31 sierpnia 1950 roku (Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu). Niepełna dwa miesiące później – 17 czerwca 1950 roku – złożył do ówczesnego Rejonu Lasów Państwowych w Poznaniu podanie o bezterminowy bezpłatny urlop, pisząc: „Celem pogłębienia wiedzy teoretycznej w różnych dziedzinach nauki leśnictwa oraz celem wykonania prac naukowych z zakresu hodowli lasu zamierzam objąć stanowisko adiunkta na wydziale leśnym Uniwersytetu Poznańskiego”. Z przyczyn formalnych, przy poparciu dyirekcji Rejonu LP, ówczesny minister leśnictwa B. Podedworny udzielił T. Puchalskiemu bezpłatnego urlopu na dwa lata (Archiwum RDLP w Poznaniu).

1 sierpnia 1950 roku dziekan prof. dr Tadeusz Molenda zwrócił się do Ministerstwa Szkół Wyższych i Nauki o zatwierdzenie uchwały Rady Wydziału z 6 czerwca tegoż roku o powołaniu dr. Tadeusza Puchalskiego „na stanowisko zastępcy profesora na Katedrze Ogólnej Hodowli Lasu”. Po uzyskaniu zgody mini-

stra rektor Uniwersytetu Poznańskiego podpisał z Puchalskim umowę o pracę na czas jednego roku (Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu). Nieco później, 10 października tegoż roku Puchalski zdał formalnie swoje obowiązki nadleśniczego (Archiwum RDLP w Poznaniu).

NA WYDZIALE LEŚNYM W POZNANIU: 1950–1971

Z dniem 1 września 1950 roku dr inż. Tadeusz Puchalski, jako kontraktowy zastępca profesora, objął kierownictwo Katedry Ogólnej Hodowli Lasu na rok akademicki 1950/1951. Rok ten był ostatnim rokiem istnienia Wydziału Leśnego w strukturze Uniwersytetu Poznańskiego. Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 17 listopada 1951 roku oba Wydziały – Rolniczy i Leśny – wyodrębniono z Uniwersytetu Poznańskiego, tworząc nową uczelnię – Wyższą Szkołę Rolniczą. Tak więc po nieco ponad roku dr inż. T. Puchalski znalazł się w nowym miejscu pracy, gdzie przez kolejne trzy lata był nadal zatrudniany na rocznych kontraktach. 22 grudnia 1954 roku, Minister Szkolnictwa Wyższego przyznał mu tytuł zastępcy profesora wstecznie od 1 września, a 30 grudnia tegoż roku Rektor WSR podpisał z dr. inż. Puchalskim bezterminową umowę o pracę, powierzając mu dalsze kierowanie Katedrą Ogólnej Hodowli Lasu na stanowisku zastępcy profesora. Ciekawostką proceduralną ówczesnych czasów jest przyznanie zastępcy profesora, dr. inż. Tadeuszowi Puchalskiemu, prawa do używania tytułu magistra leśnictwa, nadanego mu przez Dziekana Wydziału Leśnego WSR w Poznaniu w dniu 26 listopada 1956 roku (!) na mocy ustawy z dnia 28 stycznia 1948 roku o stopniu inżyniera (Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu).

W 1961 roku dr inż. Tadeusz Puchalski opublikował rozprawę pt. *Kształtowanie się świerków pod wpływem różnego siedliska i zagęszczenia na przykładzie młodnika w górnym reglu Pilska (Beskid Żywiecki)*, która była podsumowaniem badań prowadzonych na założonej w 1929 roku powierzchni doświadczalnej (Puchalski 1961). Na podstawie tej rozprawy oraz wykładu habilitacyjnego Rada Wydziału Leśnego SGGW na posiedzeniu w dniu 27 maja 1961 roku nadała Puchalskiemu stopień naukowy docenta hodowli lasu, który został zatwierdzony przez Ministra Szkolnictwa Wyższego w dniu 24 stycznia 1962 roku (ryc. 13). Członkami Komisji Rady Wydziału do spraw wszczęcia przewodu habilitacyjnego byli: prof. prof. Tadeusz Włoczewski, Aleksander Haber i Jakub Tomanek, a recenzentami Edward Chodzicki, Leon Mroczkiewicz i Tadeusz Włoczewski (Archiwum SGGW). Na wniosek rektora prof. Władysława Węgorka dnia 7 marca 1962 roku minister powołał Tadeusza Puchalskiego na stanowisko docenta etatowego w Katedrze Ogólnej Hodowli Lasu WSR (Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu).

W 1967 roku Rada Wydziału Leśnego WSR w Poznaniu wystąpiła z wnioskiem o nadanie doc. Puchalskiemu tytułu profesora nadzwyczajnego. Wniosek został zatrzymany w Komitecie Wojewódzkim Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Poznaniu (organ ten decydował wówczas o wszystkich tego typu sprawach) i doc. Puchalski nigdy tego tytułu nie uzyskał. Przyjmował to ze spokojem,

mówiąc: „Ja osiągnąłem to, co mogłem zrobić własnymi siłami; reszta mnie nie interesuje” (Archiwum rodzinne Mieczysławy Rozmarynowicz-Puchalskiej).

KIERUNKI BADAŃ NAUKOWYCH

U podstaw działalności naukowej doc. dr. habil.² Tadeusza Puchalskiego leżała niemal 20-letnia praca terenowa w lasach Dóbr Żywieckich, a podejmowane przez niego tematy badań wynikały z wnikliwej obserwacji procesów zachodzących w drzewostanach. Już wtedy ukształtował się także główny nurt jego zainteresowań naukowych: procesy rozwojowe w drzewostanach świerkowych różnych faz wiekowych i zróżnicowanych sposobach uprawy, czego przejawem była rozprawa doktorska. Również w czasie wojny, zarządzając lasami w Rymanowie-Zdroju, realizował swą pasję naukową, podejmując badania nad metodami wprowadzania jodły na żyzne, ale silnie zachwaszczone gleby starych zrębów po usuwaniu wiatrołomów. Wyniki tych badań ukazały się już po wojnie – najpierw w wersji sygnałnej na łamach „Przeglądu Leśniczego” (Puchalski 1948), a później w wersji poszerzonej (Puchalski 1959).

Badania procesów rozwojowych w drzewostanach świerkowych w Beskidach kontynuował przez następne ćwierć wieku, a zaowocowały one znakomicie udokumentowanymi wynikami w rozprawie habilitacyjnej (patrz wyżej). W latach 50. XX wieku zajął się także badaniami procesów rozwojowych w młodnikach sosnowych. Do zagadnień typowo hodowlanych doszły wkrótce badania nad przyrostem drzewostanów różnych gatunków i o różnym składzie oraz badania budowy drewna w świerczynach beskidzkich. Kolejne zainteresowania naukowe doc. Puchalskiego dotyczyły rębni i w tej dziedzinie stał się niekwestionowanym autorytetem (Zabielski 1980). Umiejętne łączenie bogatego doświadczenia terenowego wyniesionego z lasów beskidzkich z dogłębnie udokumentowanymi wynikami badań ugruntowało jego pozycję wybitnego specjalisty w dziedzinie hodowli lasów górskich (Dzięczkowski 1986).

Zwieńczeniem badań naukowych doc. Tadeusza Puchalskiego było około 65 publikacji naukowych, w tym 14 oryginalnych rozpraw naukowych, 4 podręczniki i 4 skrypty akademickie (Dzięczkowski 1986).

ORGANIZATOR I DYDAKTYK

Po przejściu na poznański Wydział Leśny w 1950 roku Tadeusz Puchalski rozpoczął od podstaw organizację Katedry Ogólnej Hodowli Lasu. Wyposażył ją w aparaturę potrzebną do celów badawczych i do prowadzenia ćwiczeń laboratoryjnych oraz zajęć terenowych, a także w zestawy stosownych plansz i materia-

2 Tadeusz Puchalski po habilitacji zawsze używał skrótu habil., a na jego prywatnej pieczęcie widniały słowa: *Dr silv. habil. Tadeusz Puchalski*.

łów ilustracyjnych. Dzięki jego staraniom stale wzbogacała się biblioteka naukowa Katedry (Szmidt 1967), a zajęcia terenowe uzyskiwały stałą bazę w postaci dwu stacji doświadczalnych: w Rakowni (Nadleśnictwo Doświadczalne Zielonka) oraz w Morawinie (Nadleśnictwo Doświadczalne Laski).

Jako kierownik katedry uczestniczył w pracach różnych gremiów wydziałowych i uczelnianych. W 1955 roku z nominacji Ministra Szkolnictwa Wyższego wszedł w skład uczelnianej komisji dyscyplinarnej dla pracowników naukowych jako zastępca rzecznika dyscyplinarnego. W latach 1959–1963 był członkiem 5-osobowej Rady Naukowo-Dydaktycznej Lasów Doświadczalnych WSR i brał aktywny udział w ustalaniu struktury organizacyjnej Lasów Doświadczalnych oraz w odbiorze kompleksowych prac gleboznawczych i fitosocjologicznych, prowadzonych na terenie obu nadleśnictw doświadczalnych uczelni. W latach 1964–1966 pełnił także funkcję prodziekana ds. zaocznych studiów zawodowych przy Wydziale Leśnym (Broda 2009).

Głównym przedmiotem wykładanym przez doc. Tadeusza Puchalskiego była ogólna hodowla lasu, chociaż okresowo wykładał również naukę o środowisku leśnym i ochronę przyrody oraz szczegółową hodowlę lasu dla studentów zaocznych (Dzięczkowski 1986). Prowadzone przez niego wykłady i ćwiczenia terenowe dostarczały studentom bardzo rzetelnie udokumentowanej wiedzy, przedstawianej pięknym, zrozumiałym i – można powiedzieć – dydaktycznym językiem (ryc. 14, 15). Te same zalety miały jego skrypty i podręczniki tak bardzo cenione zarówno przez studentów stacjonarnych, jak i zaocznych. Był bowiem „w pisaniu staranny, ścisły i dokładny w odniesieniu do źródeł, na których się opierał” (Zabielski 1980). Egzamin z ogólnej hodowli lasu nie należał do łatwych, ponieważ doc. Puchalski był bardzo wymagającym, ale jednocześnie sprawiedliwym egzaminatorem.

Zorganizowaną przez siebie Katedrą Ogólnej Hodowli Lasu kierował przez 20 lat, a ze swego stanowiska został odwołany 31 sierpnia 1970 roku, w związku z likwidacją katedry (Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu). Weszła ona w skład utworzonego wówczas Instytutu Przyrodniczych Podstaw Leśnictwa, najpierw jako zespół naukowo-dydaktyczny, a później jako zakład. Taka reorganizacja wydziałów na polskich uczelniach była konsekwencją polityczną tzw. wydarzeń marcowych z 1968 roku. Likwidacja katedr sprawiła, że politycznie nieprawomyślni profesorowie zostali pozbawieni samodzielnych stanowisk kierowniczych i podporządkowani dyrektorom instytutów.

W listopadzie 1970 roku, z poparciem doc. Mieczysława Podgórskiego, prodziekana, i doc. Witolda Muchy, dyrektora instytutu, doc. Puchalski wniósł podanie do prof. Zbyszka Tuchołki, rektora WSR, o zwolnienie z połowy pensum dydaktycznego w ostatnim semestrze swej pracy na uczelni. W lutym 1971 roku dyrektor instytutu zmienił jednak zdanie i zwrócił się do rektora „o zwolnienie wyżej wymienionego od wszystkich zajęć dydaktycznych w semestrze letnim roku akademickiego 1970/71 w wymiarze 105 godzin, celem wykonania w tym czasie określonych zadań naukowych”. Ostatecznie pismem Ministra Oświaty i Szkolnictwa Wyższego z dnia 31 maja 1971 roku doc. Tadeusz Puchalski został z dniem 30 września zwolniony ze stanowiska docenta z równoczesnym

rozwiązaniem stosunku służbowego (Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu). Jego praca naukowa została wyróżniona Medalem Pamiątkowym Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu (1971 rok), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, przyznany w 1972 roku na wniosek Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Leśnego, oraz odznaką „Zasłużony dla Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego” (1976 rok).

POZA UCZELNIĄ

Poza pracą naukową i dydaktyczną doc. Tadeusz Puchalski działał aktywnie w różnych organizacjach naukowych i zawodowych, m.in. w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, Polskim Towarzystwie Leśnym, Polskim Związku Łowieckim i Polskim Towarzystwie Turystyczno-Krajoznawczym (Dzięczkowski 1986).

Po przejściu na emeryturę nie zaniechał aktywnej pracy naukowej. W 1972 roku opublikował monografię pt. *Rębnie w gospodarstwie leśnym*, która wznowiona w 2000 roku do dzisiaj nie straciła swej aktualności. Rok 1975 przynosi kolejne fundamentalne dzieło *Ekologiczne podstawy siedliskoznawstwa leśnego* (we współautorstwie z prof. Zbigniewem Prusinkiewiczem), które zostało nagrodzone nagrodą II stopnia Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. Bogata treść tego znakomitego podręcznika wznowionego w 1990 roku pozostaje aktualna i służy kolejnym już pokoleniom studentów leśnictwa.

Nie ustała również działalność doc. Puchalskiego w Polskim Towarzystwie Leśnym. W związku z toczącą się w latach 70. XX wieku dyskusją o nowelizacji *Zasad hodowlanych* i *Instrukcji urządzania lasu*, jako członek Komisji Przyrodniczych Podstaw Leśnictwa i Zagospodarowania Lasu Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Leśnego skierował w 1975 roku do Naczelnego Zarządu Lasów Państwowych obszerny memoriał na temat braku w wyżej wymienionych dokumentach zaleceń dotyczących hodowlanego podejścia do lasów ochronnych (Archiwum rodzinne). W pierwszej części tego opracowania precyzyjnie sformułował zasady postępowania hodowlanego w lasach ochronnych, analizując pięć podstawowych zagadnień: (1) rozłożenie poboru masy drzewnej, pozyskiwanej z użytków głównych w rębniach częściowych lub zbliżonych do rębni przerębowej na okresy dłuższe niż stosowane zwykle w lasach gospodarczych, (2) indywidualne dla każdego drzewostanu określenie wieku inicjowania odnowienia, (3) wydłużanie okresów naturalnego odnowienia drzewostanów, (4) pozostawianie w cięciach uprzątających drzew-przestojów i (5) wydzielanie na brzegach lasów ochronnych 60–80-metrowych pasów, na których ścinka drzew powinna być prowadzona ze szczególnym umiarem. Druga część opracowania odnosiła się do merytorycznie nieuzasadnionego nazewnictwa rębni w *Zasadach hodowlanych* z 1969 roku i zawierała propozycje uporządkowania tego zagadnienia w przyszłych wydaniach *Zasad* (Archiwum rodzinne).

MYŚLIWY

Wielką pasją doc. Tadeusza Puchalskiego było myślistwo. Pasja ta zrodziła się, jak sam wspominał, jeszcze w latach dziecięcych (Puchalski 1978).

Organizował polowania i brał w nich aktywny udział w czasie swej pracy w Dobrach Żywieckich (ryc. 16); polował także często po wojnie aż do czasu choroby. Był najlepszym w Polsce znawcą broni śrutowej i techniki strzelania, w której doszedł do perfekcji, a którą ciągle doskonalił, jak sam pisał, przede wszystkim z motywów etycznych: „Myśliwskie strzelanie śrutem, którym się pasjonowałem, trenowałem dla osobistej satysfakcji i z uwagi na zwierzynę, której nie wolno zadawać dłuższych cierpień, powstających niestety zbyt często z powodu małej sprawności strzeleckiej polujących. Trwały nawyk analizowania i rejestrowania wyników strzałów sprawił, że wiedziałem, dlaczego w jednych przypadkach trafiam, a w drugich pudłuję, z czego nieliczni myśliwi zdają sobie sprawę, choć jest to przecież podstawowy warunek robienia postępów w technice i stylu strzelania”. (Puchalski 1978).

Swoją wiedzę na temat broni śrutowej i bogate doświadczenia łowieckie zebrał w bibliofilskim wydaniu unikalnej książki pt. *Broń śrutowa i technika strzelania* (ryc. 17), zilustrowanej przez jednego z najlepszych polskich grafików Andrzeja Strumiłłę, także myśliwego (Puchalski 1978). Wznowiona dwukrotnie w latach 1986 i 1995 książka ta pozostaje wciąż klasyczną pozycją i niezastąpionym podręcznikiem dla myśliwych, wykorzystywanym również w szkoleniach organizowanych przez Zarządy Okręgowe Polskiego Związku Łowieckiego.

WRAŻLIWY ESTETA

We wspomnianym wyżej memoriale dla Naczelnego Zarządu Lasów Państwowych jego autor przywołał konkretny przypadek niewłaściwego postępowania w lesie ochronnym wokół Sanktuarium Maryjnego w Kalwarii Zebrzydowskiej. Komentarz i sposób analizy zaistniałej tam sytuacji były bardzo znamienne dla sposobu myślenia doc. Puchalskiego o lesie i jego miejscu w krajobrazie. Szczególny nacisk autora na estetyczne aspekty działań hodowlanych i sposobu wykonywania rębni znalazł wyraz w przytoczonych niżej fragmentach memoriału: „Ten problem wysuwa się na pierwszy plan przede wszystkim w ochronnych lasach »krajobrazowych« i »uzdrowiskowo-klimatycznych«, w których zachowanie estetyki lasu i pejzażu okolicy, zabytkowego obiektu lub uzdrowiska, wymaga znacznie wolniejszego i technicznie bardziej zróżnicowanego – niż w lasach gospodarczych – prowadzenia cięć rębnych.

[...] »zdjęcie« znad podrostu w cięciu uprzątającym całego górnego piętra drzewostanu, nie budzące zastrzeżeń w lesie gospodarczym, może zmienić na niekorzyść wygląd lasu krajobrazowego; stare, lecz zdrowe drzewa, gałęziste, o nieregularnym, ale malowniczym pokroju, które normalnie usuwa się z drzewostanu z powodu złej jakości, mogą być w lesie ochronnym pożądanym elementem upiększającym i z tego tytułu zasługują na pozostawienie na pniu.

[...] nie powinno się zapominać o roli »przestojów« zarówno pojedynczych, jak i grupowych. Przedłużają one wrażenie zróżnicowanego w pionie profilu lasu – od najwyższych drzew do niskiego jeszcze młodego drzewostanu, który stopniowo wykształca własną piętrowość. Przestaje upiększają odmłodzony las [...]. Już Bruhm (1896) widział w przestojach doskonały środek do podniesienia estetyki lasu i nadawania jego otoczeniu szczególnego uroku. Dziś już ogólnie wiadomo, że stare i grube drzewa, jakimi zwykle są przestaje, wzbogacają doznania emocjonalne człowieka, niemal w każdym typie krajobrazu.

[...] Należy tutaj zaznaczyć, że za wyższymi kolejami rębny przemawiają także względy estetyczne i ekologiczne. Pomijając niewątpliwie pozytywną ocenę z punktu widzenia piękna lasu, wysokie koleje rębności są korzystne dla gospodarki wodnej siedliska.

[...] Także bioklimatyczne i estetyczne oddziaływanie brzegów, jako »ekotonów«, można dodatkowo spotęgować przez przystosowany do terenu zatokowy lub węzowy przebieg linii brzegowej przez zachowanie albo wysadzenie krzewów, a także drzew liściastych, których różna barwa liści dodaje krajobrazowi jesiennemu ciepłego kolorytu i malowniczości”.

Wyraźnie widać w tych cytatach malarską wręcz wrażliwość doc. Puchalskiego na uroki górskiego krajobrazu. W tym miejscu nasuwa się pewna, może zaskakująca analogia szczególnie do ostatniego cytatu. Nieodpartemu pięknu rozległych panoram zalesionych stoków górskich ulega bowiem wielu turystów i uległ mu także wielki miłośnik gór, jakim był św. Jan Paweł II. Zauroczenie ową „zatokową lub węzową” linią brzegową lasu znalazło m.in. wyraz w kilku pięknych fragmentach jego poematu *Tryptyk rzymski*, wydany w 2003 roku:

1. Zdumienie

Zatoka lasu zstępuje

w rytmie górskich potoków
ten rytm objawia mi Ciebie,
Przedwieczne Słowo.

Jakże przedziwne
jest Twoje milczenie

we wszystkim,
czym zewsząd przemawia
stworzony świat

**co razem z zatoką lasu
zstępuje w dół każdym zboczem...**

Czytając zamieszczone powyżej cytaty z memoriału doc. Puchalskiego, można powiedzieć, że do rębni w lasach ochronnych podchodził on jak artysta, traktując je jako istotny instrument formowania krajobrazu. Taki sposób podejścia do bądź co bądź zwykłych zabiegów gospodarczych, to także dowód jego wielkiej wrażliwości duchowej i artystycznej, a przytoczony powyżej fragment utworu papieża-poety ukazuje, jak wspaniałe wrażenia estetyczne i jak piękne i głębo-

kie metafory poetyckie mogą wykreować w wyobraźni obserwatora efekty pracy leśnika, uwzględniającego w swych działaniach zasady ładu przestrzennego w kształtowaniu krajobrazu.

Na zakończenie swego memoriału doc. Puchalski napisał: „Mając 20 lat praktyki hodowlanej w lasach nizinnych i górskich oraz 20 lat działalności na stanowisku kierownika Katedry Ogólnej Hodowli Lasu AR w Poznaniu, przedstawiam niniejszy memoriał, w związku z mającą nastąpić nowelizacją *Zasad hodowlanych* i *Instrukcji urządzania lasu*. Jego cel będzie spełniony, jeżeli odnośne Komisje zechcą rozważyć i wykorzystać zawarte w nich wnioski i sugestie, o co uprzejmie proszę”.

Powyższe słowa znakomicie ilustrują osobowość ich autora i styl prowadzenia przez niego polemicznych dyskusji, który znamionowały wielka kultura wypowiedzi i szacunek dla poglądów oponenta (patrz także artykuł w „Życiu Warszawy”, nr 31 z 8 lutego 1975 roku, dodatek „Życie i Nowoczesność”, nr 247).

MUZYK – WIOLONCZELISTA

Wyrazem wrażliwości estetycznej i artystycznej doc. Puchalskiego było także jego wielkie umiłowanie muzyki klasycznej, które miało podstawy w solidnym wykształceniu. Do jego przedwojennych znajomych zaliczał się Wacław Mieczysław Rozmarynowicz, znany wiolonczelista, impresario, dyrygent i dyrektor artystyczny orkiestry symfonicznej w Poznaniu. To u niego doskonalił swoje umiejętności gry na wiolonczeli, a po wojnie ożenił się z jego córką Mieczysławą (rozmowa z panią Mieczysławą Rozmarynowicz-Puchalską, 13 stycznia 2012 r). W latach międzywojennych, już jako pracownik Dóbr Żywieckich, obracał się w muzycznych kręgach Śląska poprzez znajomości i przyjaźnie z wielu profesjonalnymi muzykami filharmonii w Katowicach (ryc. 18). Do jego muzycznych przyjaciół należeli m.in. wykładowcy Śląskiego Konserwatorium Muzycznego w Katowicach: znakomity skrzypek prof. Józef Cetner i pianistka prof. Zofia Gołkowska-Haniszevska, a także dr Henryk Unucka, inżynier-metalurg, świetny skrzypek. Z tymi osobami koncertował zarówno publicznie (ryc. 19), jak i w kręgach towarzyskich. Jego wręcz profesjonalne umiejętności gry na ulubionej wiolonczeli były znane także w okresie powojennym, a podkreślono je nawet w przytoczonej wyżej poufnej ocenie kwalifikacji zawodowych z 1947 roku, gdzie oceniający napisał w uwagach: „zdolny wiolonczelista” (Archiwum RDLP w Poznaniu). Warto dodać, że doc. Tadeusz Puchalski występował m.in. z Wielką Orkiestrą Symfoniczną Polskiego Radia w Katowicach, co poświadcza Jerzy Modrzyński, który około roku 1980 słyszał na antenie radiowej archiwalne nagranie koncertu wiolonczelowego w wykonaniu tejże orkiestry, w którym solistą był właśnie Tadeusz Puchalski.

ZAKOŃCZENIE

Ostatnie lata życia doc. Tadeusza Puchalskiego upływały na zmaganiu się z chorobą. Otoczony troskliwą opieką żony, mimo swej fizycznej słabości przyjmował w domu odwiedziny przyjaciół i dawnych współpracowników, konsultował projekty doktoratów, dzielił się swą wiedzą oraz doświadczeniem naukowym i doradzał w sprawach zawodowych i życiowych.

Zmarł 10 lutego 1979 roku i został pochowany na Cmentarzu Junikowskim w Poznaniu (ryc. 20). We wspomnieniu pośmiertnym prof. dr hab. Bolesław Zabielski tak scharakteryzował jego osobowość: „Urzekał mnie niesłuchanie ujmującym sposobem bycia, rzadko spotykaną szlachetnością, subtelnością artysty (był wszakże również i muzykiem) i wysoką kulturą umysłu. [...] Doc. Puchalski był człowiekiem bardzo skromnym, dalekim od współcześnie przyjętych metod polityki egoizmu i życiowej ekspansji, dbał bardziej o interesy cudze aniżeli o własne, lecz w chwilach koniecznych potrafił zademonstrować publicznie swą dezaprobatę w wypadkach, w których fakty stworzone przez otoczenie zbyt rażąco przekraczały przyjęte granice. Posiadał wiele cywilnej odwagi.

Niech mi będzie wolno na zakończenie stwierdzić, że ze śmiercią doc. dr. Tadeusza Puchalskiego odszedł od nas na zawsze człowiek mądry, uczciwy i koleżeński, nieprzeciętny fachowiec, praktyk i uczony, wzór skromności, dżentelmeńskiej postawy, a także talentu do współżycia z ludźmi wszelkich szczebli społecznych i to w każdej sytuacji życiowej” (Zabielski 1980).

I taki obraz osoby doc. dr. habil. Tadeusza Puchalskiego zachowują w pamięci także jego byli studenci, magistranci i najbliżsi współpracownicy w Katedrze Ogólnej Hodowli Lasu.

PODZIĘKOWANIA

Dziękujemy kierownictwom archiwów: Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Poznaniu, Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu i Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie za udostępnienie akt osobowych doc. dr. habil. Tadeusza Puchalskiego. Szczególne podziękowania kierujemy do pani Mieczysławy Rozmarynowicz-Puchalskiej oraz jej syna, pana Romana Kubasika, za życzliwe udostępnienie licznych fotografii i dokumentów z archiwum rodzinnego. Panu prof. dr. hab. Maciejowi Giertychowi dziękujemy także za korektę tekstów w języku angielskim.

LITERATURA

- ANONIM, 1949. *Sprawozdanie z Pierwszego Powojennego Zjazdu Absolwentów Leśnictwa Uniwersytetu Poznańskiego*. Przegląd Leśniczy, marzec 1949, s. 2, 12–13.
Archiwum RDLP w Poznaniu. Akta osobowe Tadeusza Puchalskiego.
Archiwum rodzinne Mieczysławy Rozmarynowicz-Puchalskiej.

- Archiwum SGGW w Warszawie. Akta dotyczące przewodu habilitacyjnego Tadeusza Puchalskiego.
- Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu. Akta osobowe Tadeusza Puchalskiego.
- BRODA J. (red.), 2009. *Dzieje Akademickich studiów w Poznaniu 1919–2009*. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu, s. 1–380.
- CHAŁUPKA W., 2008. *75 lat Instytutu Dendrologii w Kórniku (1933–2008): wybrane karty z historii*. Rocznik Dendrologiczny LVI, s. 53–73.
- DZIĘCZKOWSKI A. 1986. *Puchalski Tadeusz Józef Wojciech (1901–1979)*. Polski Słownik Biograficzny, t. XXIX, s. 318–319.
- KUŁAK J., RÓŻOWICZ P., SZPIECH M., 2011. *Z dziejów rymanowskiego lasu*. Wyd. Ruthenus, Krosno, s. 1–72.
- MEIXNER J., 1995. *Działalność Sekcji Leśnej Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1919–1939*. W: *Zeszyt jubileuszowy Wydziału Leśnego. 124-lecie studiów rolniczych w Wielkopolsce, 75-lecie akademickich studiów rolniczo-leśnych w Poznaniu*. Wyd. Akademii Rolniczej w Poznaniu, s. 21–36.
- PUCHALSKI T., 1935. *Badania nad rozwojem świerków z uzupełnień w pierwszym okresie wydzielania*. Maszynopis rozprawy doktorskiej. Poznań, w marcu 1935.
- PUCHALSKI T., 1937. *Badania nad rozwojem świerków z uzupełnień w pierwszym okresie wydzielania*. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych XXXVIII, 1, s. 67–102.
- PUCHALSKI T., 1948. *O sadzeniu jodły pod ochroną pniaków*. Przegląd Leśniczy, kwiecień, s. 9–10.
- PUCHALSKI T., 1959. *Wzrost i ukorzenie jodeł posadzonych na powierzchni otwartej pod osłoną pniaków i między pniakami*. Roczniki Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu 7, s. 119–135.
- PUCHALSKI T., 1961. *Kształtowanie się świerków pod wpływem różnego siedliska i zagęszczenia na przykładzie młodnika w górnym reglu Pilska (Beskid Żywiecki)*. Roczniki Wyższej Szkoły Rolniczej, dod. 3, Poznań, s. 1–88.
- PUCHALSKI T., 1978. *Broń śrutowa i technika strzelania*. PWRiL, Warszawa, s. 1–144.
- SIKORA M., 2009. „Aktion Saybusch”. *Geneza i cel niemieckich akcji przesiedleńczych*. Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej 8–9, s. 84–92.
- Sprawozdanie I. (XVIII) Dyrekcji Gimnazjum IV Realnego im. Henryka Sienkiewicza w Krakowie za rok szkolny 1918/1919*. 1919. Kraków, s. 1–27.
- SZMIDT A., 1967. *Informacja o działalności naukowo-badawczej, dydaktycznej i organizacyjnej docenta hodowli lasu dr. Tadeusza Puchalskiego*. Archiwum rodzinne Mieczysławy Rozmarynowicz-Puchalskiej.
- ZABIELSKI B., 1980. *Wspomnienie o doc. dr. hab. Tadeuszu Puchalskim*. Sylwan CXXIV (5), s. 68–70.

DOC. DR HABIL. TADEUSZ PUCHALSKI – LEŚNIK, MYŚLIWY, WIOŁONCZELISTA (1901–1979)

Streszczenie

W artykule przedstawiono zarys biografii doc. dr. habil. Tadeusza Puchalskiego, wybitnego naukowca i dydaktyka, specjalisty w zakresie hodowli lasu.

Absolwent Wydziału Rolniczo-Leśnego Uniwersytetu Poznańskiego, pracownik w lasach Dóbr Żywieckich Habsburgów, w 1937 r. uzyskał stopień doktora hodowli lasu na macierzystej uczelni. W czasie wojny zarządzał lasami Potockich w Rymanowie-Zdroju, a po wojnie znalazł zatrudnienie na stanowisku nadleśniczego w Kórniku w upaństwowionych lasach dawnej Fundacji Zakłady Kórnickie. W 1950 roku podjął pracę naukową na Wydziale Leśnym Uniwersytetu Poznańskiego, a później Wyższej Szkoły Rolniczej, gdzie zorganizował od podstaw Katedrę Ogólnej Hodowli Lasu, którą kierował przez 20 lat. Był autorem cennych skryptów i podręczników w dziedzinie ogólnej hodowli lasu i wybitnym specjalistą w zakresie rębni. Pasjonował się łowiectwem, był także człowiekiem o głębokiej wrażliwości na estetykę lasu i wielkim miłośnikiem muzyki poważnej, którą uprawiał jako znakomity koncertujący wiolonczelista. Doc. Tadeusz Puchalski zmarł 10 lutego 1979 roku i został pochowany na Cmentarzu Junikowskim w Poznaniu.

Słowa kluczowe: Tadeusz Puchalski, Wydział Leśny w Poznaniu, historia leśnictwa w Polsce, Dobra Żywieckie, hodowla lasu, myślistwo

DOC. DR HABIL. TADEUSZ PUCHALSKI – FORESTER, HUNTER AND CELLIST (1901–1979)

S u m m a r y

The paper presents information on the life and work of doc. dr. habil. Tadeusz Puchalski, an eminent Polish forest scientist. Born in Kraków in 1901 he graduated in 1924 from the Agriculture-Forestry Faculty of the Poznań University. From 1924 till 1940 he was engaged as a forester in the Żywiec Estate owned by archduke Karol Habsburg. In 1937 he obtained a PhD from Poznań University. From 1940 till 1945 he was employed as a forest manager in Rymanów Zdrój, and after World War II he took the position of forest manager in state Forestry District Kórnik. In 1950 he took up a position as professor at the Forest Faculty in Poznań where he organized a new Chair of Ecological Basis for Silviculture, which he supervised till his retirement in 1970. He wrote many esteemed handbooks on silviculture for students and foresters. He was also a well-known expert on game shooting and the theory of shooting. Besides his profession he was very well educated in classical music playing the cello also in public performances. Doc. Tadeusz Puchalski passed away on February 10th 1979 in Poznań and was buried in a family grave at the Poznań-Junikowo cemetery.

Keywords: Tadeusz Puchalski, Forest Faculty in Poznań, history of Polish forestry, Żywiec Estate, silviculture, game shooting

Aneks

Spis ważniejszych publikacji

Artykuły naukowe

- PUCHALSKI T., 1937. *Badania nad rozwojem świerków z uzupełnień w pierwszym okresie wydzielania*. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych XXXVIII,1, s. 67–102.
- PUCHALSKI T., 1956. *Pionowe przemieszczanie się drzew w młodniku świerkowym*. Roczniki WSR w Poznaniu 7, s. 79–78.
- PUCHALSKI T., 1959. *Wysokość i grubość drzew w równowiekowych młodnikach sosnowych powstałych z sadzenia i siewu*. Roczniki WSR w Poznaniu 7, s. 99–117.
- PUCHALSKI T., 1959. *Wzrost i ukorzenie jodeł posadzonych na powierzchni otwartej pod osłoną pniaków i między pniakami*. Roczniki WSR w Poznaniu 7, s. 119–135.
- PUCHALSKI T., 1961. *Kształtowanie się świerków pod wpływem różnego siedliska i zagęszczenia na przykładzie młodnika w górnym reglu Pilska (Beskid Żywiecki)*. Roczniki WSR w Poznaniu, dod. 3: 1–88.
- PUCHALSKI T., MAREK A., 1961. *Pionowe przemieszczanie się drzew w młodniku sosnowym*. Roczniki WSR w Poznaniu 10, s. 75–98.
- PUCHALSKI T., 1964. *Ugałęzienie drzew w równowiekowych młodnikach sosnowych powstałych z sadzenia i siewu*. Roczniki WSR w Poznaniu 23, s. 137–146.
- PUCHALSKI T., 1966. *Świerk istebniański – struktura drzewostanu oraz słoistość i udział drewna późnego u drzew*. Sylwan R. 110(3), s. 31–46.
- PUCHALSKI T., 1966. *Świerk rodzimy w górnym reglu Pilska. Struktura drzewostanu, przyrost grubości i udział drewna późnego u drzew*. Sylwan R. 110(12), s. 1–23.
- PUCHALSKI T., 1967. *Analiza samosiewnego młodnika modrzewiowego z Chełmca (Pogórze Kaczawskie)*. Roczniki WSR w Poznaniu 34, s. 237–252.
- PUCHALSKI T., 1967. *Roczny przebieg przyrostu wysokości u podrostowego świerka istebniańskiego w zrębie zupełnym i w gniazdach drzewostanu*. Zeszyty Naukowe WSR w Krakowie 34, s. 113–132.
- PUCHALSKI T., 1968. *Wyjaśnienie do uwag Włodzimierza Dutkiewicza dotyczących artykułu pt. Świerk rodzimy w górnym reglu Pilska. Struktura drzewostanu, przyrost grubości i udział drewna późnego u drzew*. Sylwan R. 112(11), s. 85–88.
- PUCHALSKI T., 1974. *Rola powierzchni przekroju drzewostanów w cięciach pielęgnacyjnych i odnowieniowych*. Sylwan R. 118(12), s. 33–40.
- PUCHALSKI T. 1974. *Ugałęzienie drzew w równowiekowych młodnikach sosnowych powstałych z sadzenia i siewu*. Roczniki WSR w Poznaniu 23, s. 137–145.

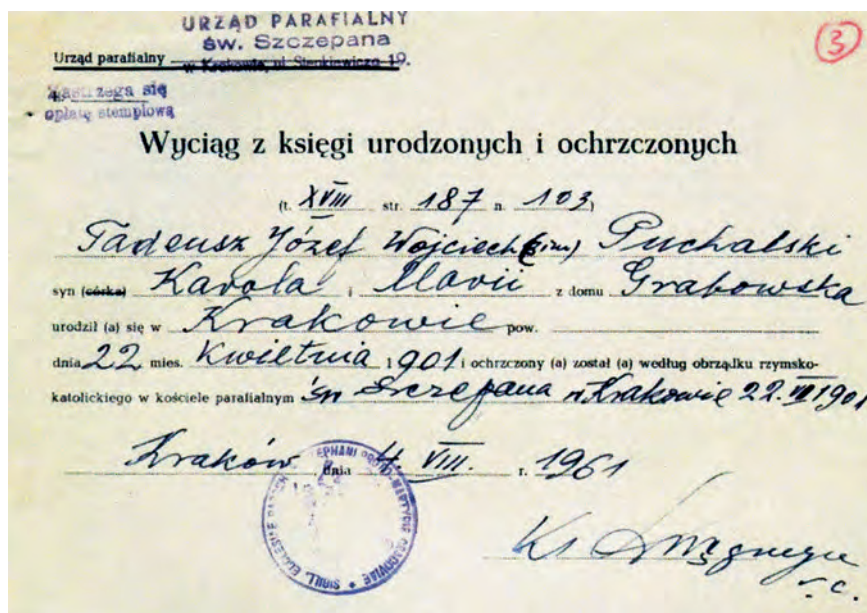
Skrypty i podręczniki

- PUCHALSKI T., PRUSINKIEWICZ Z., 1963. *Siedliskoznawstwo leśne*. WSR, Poznań, s. 1–265.
- PUCHALSKI T., 1966. *Wybrane zagadnienia z hodowli lasu*. Skrypt dla studentów Zaocznego Studium Leśnego. Wydawnictwo WSR, Poznań, s. 1–258.
- PUCHALSKI T., 1968. *Wzrost drzew i krzewów*. PWRiL, Warszawa, s. 1–147.
- PUCHALSKI T., 1969. *Wybrane zagadnienia z hodowli lasu. Wzrost drzew i drzewostanów*. Skrypt WSR Poznań. Wydawnictwo WSR w Poznaniu, s. 1–91.

- PUCHALSKI T., 1970. *Wybrane zagadnienia z hodowli lasu. Ekologia, pielęgnowanie i odnawianie lasu oraz selekcja drzew*. Skrypt WSR Poznań. Wydawnictwo WSR w Poznaniu, s. 1–178.
- PUCHALSKI T., 1971. *Wybrane zagadnienia z hodowli lasu. Rębnie w lesie nasiennym*. Skrypt WSR Poznań, Wydawnictwo WSR w Poznaniu, s. 1–188.
- PUCHALSKI T., 1972. *Rębnie w gospodarstwie leśnym*. PWRiL, Warszawa, s. 1–260.
- PUCHALSKI T., PRUSINKIEWICZ Z., 1975. *Ekologiczne podstawy siedliskoznawstwa leśnego*. Warszawa, s. 1–620.

Artykuły popularnonaukowe

- PUCHALSKI T., 1948. *O sadzeniu jodły pod ochroną pniaków*. Przegląd Leśniczy, kwiecień.
- PUCHALSKI T., 1951. *Zwróćmy większą uwagę na jawor – cenny gatunek w drzewostanach mieszanych*. Las Polski 1, s. 9–11.
- PUCHALSKI T., 1955. *O przyczynach i walce z kwaśnym próchnicowaniem*. SITLiD, Warszawa.
- PUCHALSKI T., 1955. *Zabiegi pielęgnacyjne w odnowieniach i młodnikach wielogatunkowych*. SITLiD, Warszawa.
- PUCHALSKI T., 1956. *Wpływ różnych sposobów odnowienia (rębni) na ekologiczne warunki środowiska leśnego*. SITLiD, Warszawa.
- PUCHALSKI T., 1956. *Zmiany w drzewostanie i jego siedlisku pod wpływem cięć pielęgnacyjnych*. SITLiD, Warszawa.
- PUCHALSKI T., 1958. *Problem siewu i sadzenia w praktyce leśnej*. SITLiD, Warszawa.
- PUCHALSKI T., 1958. *Przyrodniczo-gospodarcze podstawy doboru gatunków drzew w hodowli lasu*. SITLiD, Warszawa.
- PUCHALSKI T., 1959. *Leśne gleby bielcowe i brunatne – pochodzenie i charakterystyka*. SITLiD, Warszawa.
- PUCHALSKI T., 1959. *Sposoby zwiększania odporności drzewostanów świerkowych przeciwko wiatrom burzowym*. SITLiD, Warszawa.
- PUCHALSKI T., 1965. *Studia zaoczne – drogą do zdobywania dyplomu inżyniera*. Las Polski 20, s. 6–9.
- PUCHALSKI T., 1967. *Broń myśliwska, amunicja i technika strzelania*. Zachodni Poradnik Łowiecki R. 8, 3, s. 18–25.
- PUCHALSKI T., 1967. *Broń myśliwska, amunicja i technika strzelania*. Zachodni Poradnik Łowiecki R. 8, 4, s. 27–37.
- PUCHALSKI T., 1968. *Broń myśliwska, amunicja i technika strzelania*. Zachodni Poradnik Łowiecki R. 9, 1, s. 23–33.
- PUCHALSKI T., 1968. *Broń myśliwska, amunicja i technika strzelania*. Zachodni Poradnik Łowiecki R. 9, 2, s. 23–33.
- PUCHALSKI T., 1968. *Broń myśliwska, amunicja i technika strzelania*. Zachodni Poradnik Łowiecki R. 9, 3, s. 26–35.
- PUCHALSKI T., 1969. *Niektóre zagadnienia strzału śrutowego*. Zachodni Poradnik Łowiecki R. 10, 1, s. 34–39.
- PUCHALSKI T., 1974. *Cięcia rębne w lasach ochronnych*. Las Polski 7, s. 10–12.
- PUCHALSKI T., 1975. *Przyrodnikom trzeba wierzyć: Wyręby w nadleśnictwach*. Las Polski 18, s. 2.
- PUCHALSKI T., 1975. *Bronić czy nie bronić? Życie i Nowoczesność 247. Dodatek do Życia Warszawy 31, 6 lutego 1975*.

Ryc. 1. Wyciąg z aktu chrztu

Fig. 1. Extract from the certificate of baptism

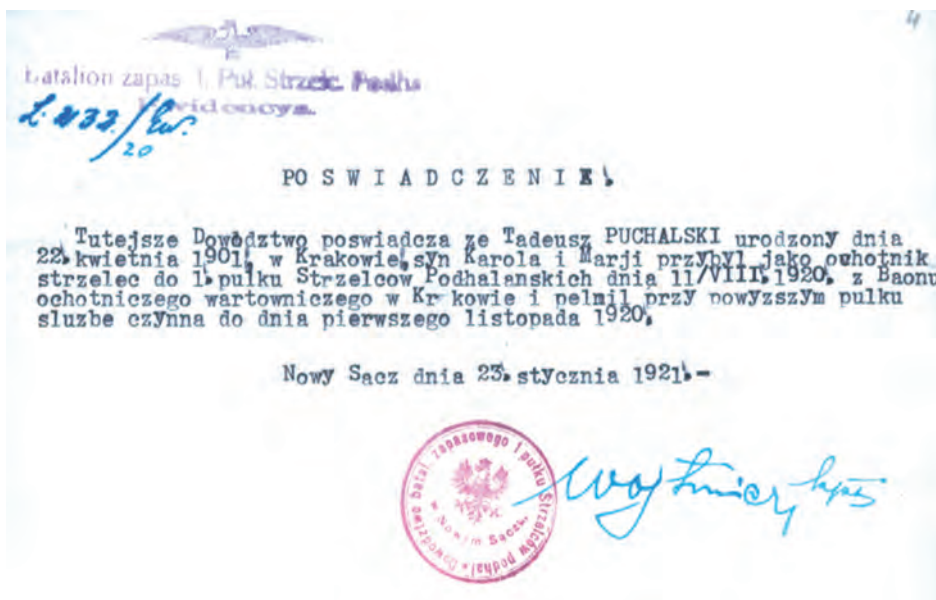
KLASA VII a.

1. Bobrowski Bronisław (10/12 1918)	17. Prażmowski Jerzy I
2. Bocheński Zbigniew I	18. Puchalski Tadeusz I
3. Bnkowski Marcin (prywat.)	19. Rudawski Tad. (1/3 1919)
4. Byszewski Wacł. (5/9 1918)	20. Rykała Stanisław I
5. Dyduś Jan I	21. Rykała Tadeusz I
6. Gałuszka Bohdan I	22. Siemek Adam I
7. Kopytko And. (2/2 1919)	23. Skibniewski Stan. (9/10 1918)
8. Kurzyniec Edmund I	24. *Sławomirski Jerzy
9. Makosiński Jan I	25. Szczerbiński Edward I
10. Metzler Tadeusz I	26. Ślósarczyk Bolesław I
11. Miarczyński Zbigniew I	27. Świerczek Stanisław I
12. Midowicz Stefan I	28. Tukatsch Franciszek I
13. Milieski Alfred I	29. Wawrzukowicz Mar. (8/1 1919)
14. Misiąg Marjan I	30. Węgrowski Aleksan (popr.)
15. Muszyński Jan (18/10 1918)	31. Witkowski Stanisław I
16. Onyszkiewicz Janusz (10/12 1918)	32. Wyrobek Stefan (1/3 1919)
	33. Zöll Tadeusz I.

*) Gwiazdka przed nazwiskiem, oznacza chlubnie uzdolnionego, I po nazwisku, uzdolnionego, data — datę wystąpienia, no = na ogół uzdolniony, popr. = poprawka po ferjach.

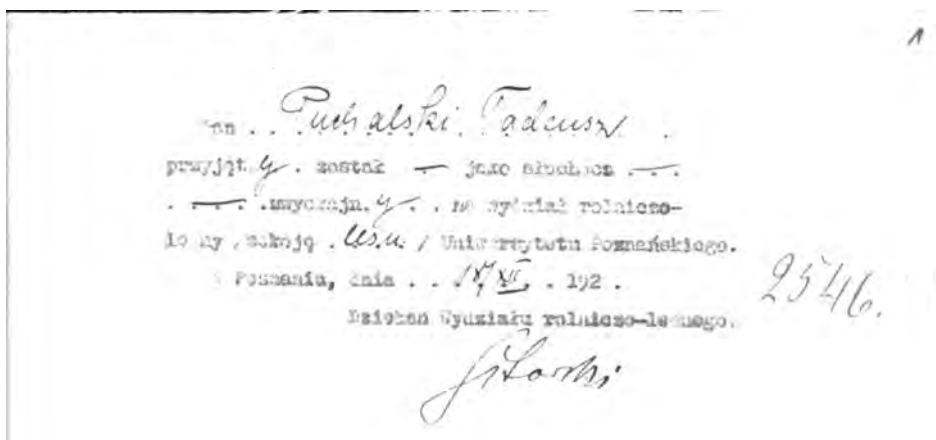
Ryc. 2. Spis uczniów VII klasy IV Gimnazjum Realnego w Krakowie w roku szkolnym 1918/1919

Fig. 2. List of students of the IVth grammar school in Kraków in 1918/1919

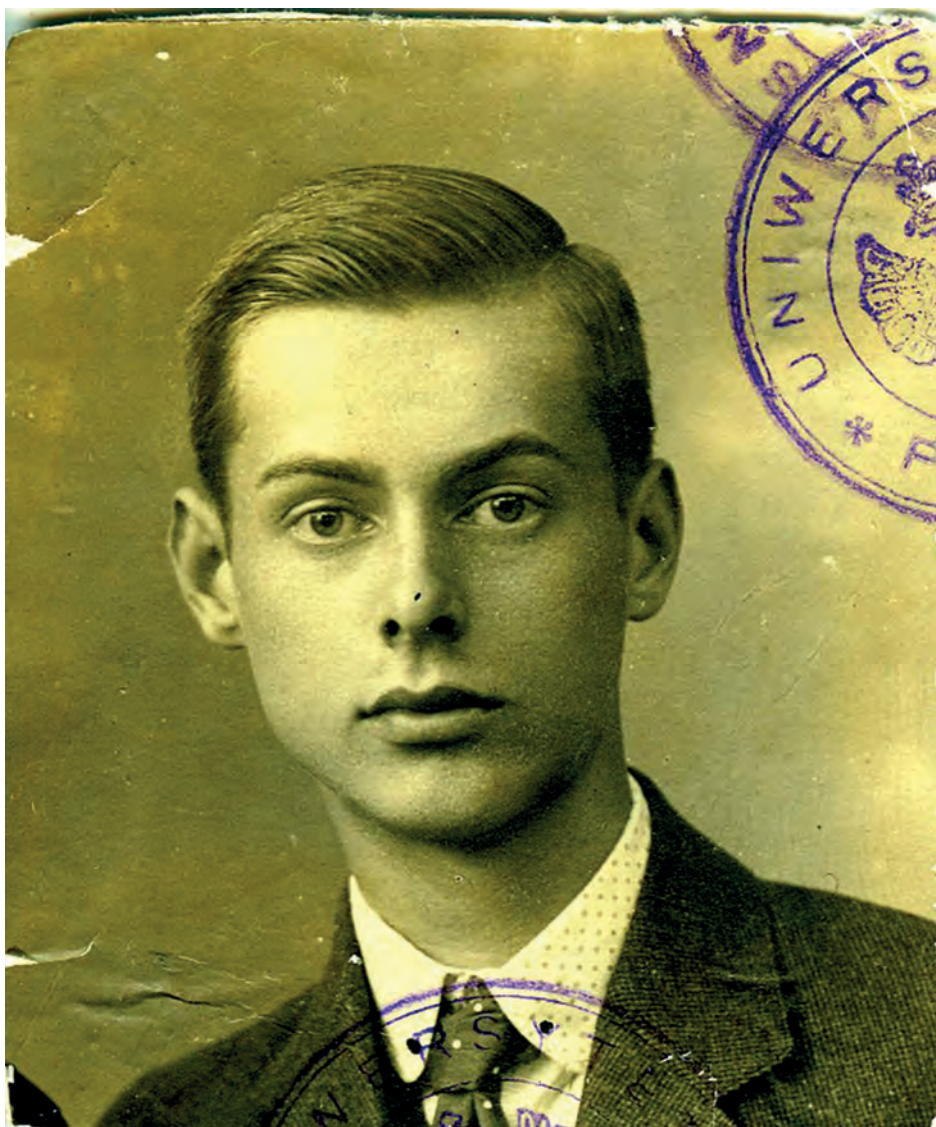
Ryc. 3. Poświadczenie odbycia ochotniczej służby wojskowej w 1920 r.

Fig. 3. Certification of volunteer army service in 1920

Ryc. 4. Potwierdzenie przyjęcia na studia

Fig. 4. Certification of the admission to the University of Poznań

Ryc. 5. Tadeusz Puchalski w czasie studiów

Fig. 5. Tadeusz Puchalski during his university studies

UNIwersYTET POZNAŃSKI

WYDZIAŁ ROLNICZO-LEŚNY

Liczba 75.

Pan Tadeusz Józef Wojciech Puchalski

ur. w Krakowie dnia 22 kwietnia 1901 r., odbył studia nauk leśnych od stycznia 1921 r. do października 1923 r. w całości na Uniwersytecie Poznańskim i złożył przepisane egzaminy z następujących przedmiotów:

1. Matematyka wyższa	16. Dendrometria
2. Geometria wykreslna	17. Ocenianie lasu i statyka leśna
3. Fizyka	18. Technologia leśna
4. Chemia nieorganiczna i organiczna	19. Użytkowanie lasu
5. Mineralogia i Petrografia	20. Szczegółowa hodowla lasu
6. Geologia	21. Miernictwo i melioracja
7. Anatomia, morfologia i systematyka roślin	22. Meteorologia i klimatologia
8. Zoologia	23. Prawo cywilne
9. Entomologia leśna	24. Prawo konstytucyjne i administracyjne
10. Ekonomia społeczna	25. Nauka o siedlisku drzew leśnych
11. Fizjologia roślin	26. Urządzanie lasu
12. Botanika leśna	27. Ochrona lasu
13. Ogólna hodowla lasu i geografia leśna	28. Polityka leśna i handel drzewem
14. Gleboznawstwo	29. Administracja i rachunkowość leśna
15. Fytopatologia	30. Budownictwo i inżynieria leśna

W dowód tego wydaje mu się niniejszy

DYPLOM NAUK LEŚNYCH

POZNAŃ, dnia 8 stycznia 1924 r.

REKTOR

DZIEKAN

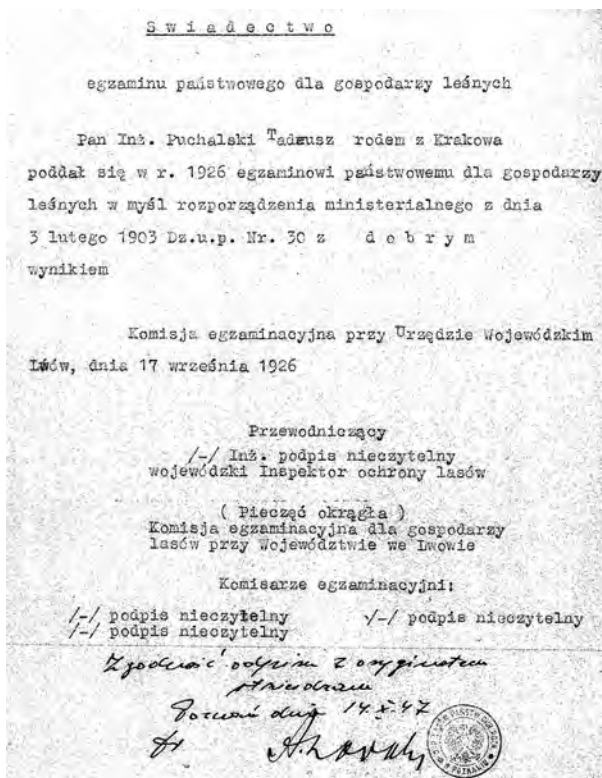
Ryc. 6. Dyplom ukończenia 3-letnich studiów na Wydziale Rolniczo-Leśnym Uniwersytetu Poznańskiego

Fig. 6. Bachelor diploma from the Agriculture-Forestry Faculty of Poznań University

Ryc. 7. Dyplom ukończenia studiów inżynierskich

Fig. 7. Forestry engineer diploma from the Agriculture-Forestry Faculty of Poznań University

Ryc. 8. Zaświadczenie o zdaniu egzaminu państwowego dla gospodarzy leśnych

Fig. 8. Certificate of state exam for the forest manager position

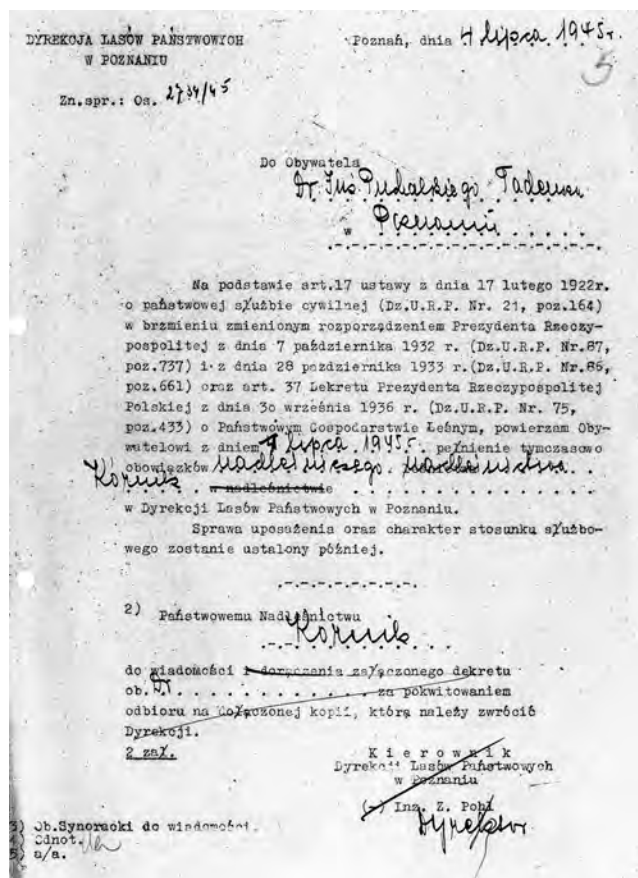

Ryc. 9. Limba (*Pinus cembra* L.) na stoku Pilska, posadzona w latach 30. XX w. przez Tadeusza Puchalskiego (fot. W. Chałupka w 1970 r.)

Fig. 9. Stone pine (*Pinus cembra* L.) planted in the 1930s by Tadeusz Puchalski on the Pilsko Mt. slope

Ryc. 10. Dyplom doktorski

Fig. 10. PhD diploma from the Agriculture-Forestry Faculty of Poznań University

Ryc. 11. Zatrudnienie w Nadleśnictwie Kórnik

Fig. 11. Employment at the Forest District in Kórnik

Wzrost Nr 1.

Imię Tadeusz Nazwisko Puchalski
Zam. w Kórniku miejscowość _____
ulica _____ Nr domu _____
gmina Kórnik powiat Gron
poczta _____ Nr telef. Kórnik, 202

Podanie o pracę

Do Rady Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego
nazwa urzędu (instytucji)

w Poznaniu siedziba instytucji (urzędu) _____

Proszę o przyjęcie mnie do służby (pracy)

w na Uniwersytecie poznańskim
nazwa urzędu (instytucji), w której praca chce być przyjęta

na stanowisko asystenta przy katedrze ekonomii leknej
rodzaj porządanej pracy

Referencji o mnie udzielić mogą:

1. Int. Franciszek Pastusowski prof. P.I.B.I.P.
nazwisko, imię, stanowisko
zam. w Krakowie, ul. Tłokińska 1
2. Int. Kazimierz Marleider prof. nadzwyczajny
nazwisko, imię, stanowisko
zam. w Poznań
3. Adolf Korczyński urzędnik prywatny
nazwisko, imię i stanowisko
zam. w Książ, powiat Biał

Dołączam odpisy następujących dokumentów: uwierzytelniony
odpis dyplomu doktorskiego

_____, dnia _____ 19 ____ r.

(podpis)

Uwagi: 1. Od każdego kandydata do służby w administracji państwowej wymaga się przedstawienia podania z życiorysem w/g niniejszego wzoru
Wszelkie niedokładności w odpowiedziach na poszczególne punkty formularza pocytaone będą na niekorzyść kandydata, a potrzebne ewentualnych uzupełnień pociągają za sobą w powołaniu ostatecznej decyzji
2. Formularz wypełnia się stróceniem lub piórem maszynowym.
3. Wszelkie dane będą sprawdzane. Jakiegokolwiek informacje nieprawdy spowodują skreślenie z listy kandydatów względnie zwolnienie ze służby
4. Przed przystąpieniem do wypełnienia rubryk należy przygotować odpowiedzi dane w celu uniknięcia przekreśleń i poprawek. W razie braku miejsca w formularzu umieszcza się resztę danych życiorysu na osobnym arkuszu z wyjaśnieniem do którego kolejnego punktu uzupełnia adresem się
5. Orginalnych dokumentów nie należy dołączać do niniejszego podania, wystarczą uwierzytelnione przez petyenta odpisy. Wymagane są w szczególności dokumenty stwierdzające chętność do wykształcenia, stanunek do służby wojskowej oraz dokumenty z poprzedniej służby.

Ryc. 12. Podanie o pracę na Wydziale Rolniczo-Leśnym Uniwersytecie Poznańskim

Fig. 12. An application for a post at the Forestry Faculty of Poznań University

MINISTER
SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

Warszawa, dn. stycznia 1962 r.

Mr.DR.II - 30/35/61/62.

Obywatel Rektor
Szkoły Głównej Gospodarstwa
Wiejskiego
W A S Z E G A W I E

Na podstawie art.55 ust.1 ustawy z dnia 5 listopada
1958 r. o szkołach wyższych /Dz.U.R.68.poz.356/
zatwierdzam uchwałę Rady Wydziału Leśnego Szkoły
Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie z dnia 27
maja 1961 r. o nadaniu Obrd Tadeuszowi Puchalskiemu
stopnia naukowego docenta na podstawie rozprawy habili-
tacyjnej p.t. "Kształtowanie się świderek pod wpły-
wem różnego siedliska i zagęszczenia na przykładzie
młodnicy w górnym reglu Pilska."

MINISTER
[Signature]

niekt!

STANOWISKO SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

S.G.G.W.
Wyphyno dn. 27. I 1962
Rejestratora:
R.

Długosz p. 4. 425 - 10 X 17 mm

Ryc. 13. Zatwierdzenie nadania stopnia docenta

Fig. 13. Certification of docent degree

Ryc. 14. Podczas zajęć terenowych ze studentami zaocznymi

Fig. 14. Students field training in the forest

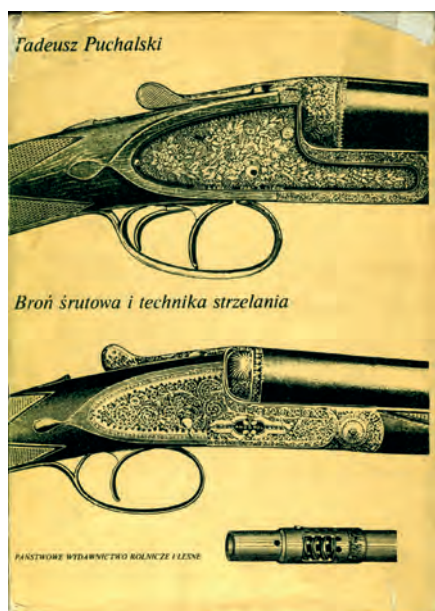
Ryc. 15. Wycieczka naukowa studentów IV roku leśnictwa (lata 60. XX w.). Na pierwszym planie od lewej stoją: doc. Stanisław Kościelny, prof. Bolesław Zabielski, prof. Wiesław Szczurbiński i doc. Tadeusz Puchalski

Fig. 15. Student excursion in the 1960s. Standing from the left: doc. Stanisław Kościelny, prof. Bolesław Zabielski, prof. Wiesław Szczurbiński and doc. Tadeusz Puchalski

Ryc. 16. Polowanie w Dobrach Żywieckich (lata 30. XX w.). T. Puchalski siedzi pierwszy z prawej

Fig. 16. Hunting at the Żywiec Estate in the 1930s

Ryc. 17. Okładka książki „Broń śrutowa i technika strzelania”

Fig. 17. A jacket of the book on “Pellet rifles and shooting technique”

Ryc. 18. Tadeusz Puchalski wiolonczelista

Fig. 18. Tadeusz Puchalski as a cellist

Wieczorki muzyczne w Polskim Stowarzyszeniu Inżynierów i Techników Województwa Śląskiego w Katowicach.

Polskie Stow. Inż. i Techn. Wojew. Śl. nabyło fortepian (Bechstein), umożliwiając urządzenie imprez muzycznych w własnej sali odczytowej. Sala mogąca pomieścić około 200 osób (stałych miejsc siedzących jest 120) jest akustyczna i nadaje się znakomicie do występów muzycznych. Dotychczas urządzono dwa wieczory towarzyskie, poprzedzone krótkimi koncertami wzgl. recitalami i to tak, aby one stanowiły odrębną niezależną całość. W ten sposób poważny i uroczysty nastrój w czasie występów muzycznych nie był kontrastem drugiej części wieczoru, połączonej z dancin-giem i bridżem. Pomysł wprowadzenia odrębnej części muzycznej w wieczorach towarzyskich ma na celu zainteresowanie muzyką i dążność podnie-sienia zaniedbanej kultury muzycznej w sferach inżynierskich względnie przemysłowych.

W pierwszym wieczorku, dn. 2 października, wystąpili p. E. M. Unuckowa (fortepian), p. dr inż. Tadeusz Puchalski (wiolonczela) i dr inż.

Henryk Unucka (skrzypce), wykonując szereg utworów triowych oraz solistycznych na wiolonczelę.

W drugim wieczorku, dn. 10 listopada, wystąpił pianista, p. prof. Aleksander Brachociński z utworami Chopina, Paderewskiego i Paganiniego-Liszta. W ten sam wieczór wystąpiła śpiewaczka p. Podlewska z Warszawy.

W trzecim wieczorku, wyznaczonym na 18-go grudnia br., wystąpi pianista, p. prof. Stanisław Szpinalski.

Dr Inż. H. U.

Okulary Jwoka
stanowią najsukceszniejszą
pomoc dla osłabionych wzr.
WŁASNY WYKROB
OPTYK DYPLOM J. WYK KATOWICE
SW. JANA 13

Ryc. 19. Działalność koncertowa (źródło: Śląskie Wiadomości Muzyczne, nr 12, grudzień 1937)

Fig. 19. Announcement of a concert with Tadeusz Puchalski playing cello

Ryc. 20. Grób na Cmentarzu Junikowskim w Poznaniu

Fig. 20. The grave of Tadeusz Puchalski at Junikowo Cemetery in Poznań